

MILANOV VIKTOR

A bulgáriai török kisebbség politikai és társadalmi helyzete

A tanulmány célja a Bulgáriában élő török kisebbség rendszerváltás utáni társadalmi és politikai helyzetének bemutatása. Az Ahmed Dogan által vezetett Mozgalom a Jogokért és Szabadságért (DPSz) Bulgáriában betöltött szerepét kívánom megvizsgálni és bemutatni, annak függvényében, hogy milyen politikát képviselt megalakulásától napjainkig. A DPSz 2009 után került ellenzékbe, és azóta stratégiaileg és szerkezetileg is jelentős mértékben átalakult. A mozgalom a párton belüli belső szembenállások ellenére megőrizte dominanciáját a török többségű választóközrzetekben és a Törökországba kivándorolt szavazók körében. A tanulmány bemutatja továbbá a DPSz politikai mozgásterét a Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB) kormányzása alatt, áttekinti a baloldallal és a jobboldallal folytatott tárgyalásokat, valamint kitér a párt 2012–2013-as arculatváltozására. Az elemzés több szempontból megvizsgálja a 2013-as előrehozott választásokon elért eredményt, a kormányalakítási tárgyalásokban képviselt pozíciót, és bemutatja a párt legfontosabb érdekeit is.

Az 1990-es rendszerváltás előtti helyzet

Bulgária legnépesebb etnikai kisebbsége a török. A 2011-es népszámlálás adatai alapján az országban 588 313 fő, a lakosság közel 8,8 százaléka vallotta magát töröknek,¹ ugyanakkor egyes becslések szerint ez a szám magasabb, hiszen sokan különböző anyagi vagy politikai érdekek és motivációk miatt nevezik magukat töröknek, pomáknak vagy bolgárnak. Erre utal például az is, hogy a lakosság 9,1 százaléka nevezte meg anyanyelvének a törököt.² Bulgáriában él az Európai Unió legnépesebb – történelmi gyökerekkel rendelkező – török kisebbsége, amelynek tagjai még jórészt azok leszármazottjai, akik az Oszmán Birodalom idején telepedett le a Balkán-félszigeten. Az Oszmán Birodalom több mint ötszáz évig tartó

¹ A 2011-es bulgáriai népszámlálás eredménye. *Nemzeti Statisztikai Intézet*. <http://www.nsi.bg/EPDOCS/Census2011final.pdf> letöltés ideje: 2013. április 14.

² Uo.

uralma alatt megváltozott Bulgária etnikai összetétele, és az ország egyes régióiban a törökök kerültek többségbe. Az ország számos délnyugati és északnyugati települése török vezetéssel rendelkezik, ugyanis a helyhatósági választásokon az őket képviselő DPSz rendre több szavazatot szerez, mint a többi, bolgár párt.

A bulgáriai törökök viszonylag jól integrálódtak, és a történelmi gyökereknek köszönhetően létrejött egyfajta együttélési rendszer a többségi bolgárok és a kisebbségben lévő törökök között. Nem véletlen, hogy a rendszerváltást követően Bulgária egyike volt azon balkáni államoknak, ahol nem jelentkeztek etnikai feszültségek és szeparatív, secessziós kezdeményezések. A bulgáriai törökök mára a bolgár társadalom megkérdőjelezhetetlen részét képezik. Az 1990 után is fennálló etnikai egyensúly több dologgal is magyarázható, egyrészt Bulgáriára nem volt jellemző rejtett és elnyomott etnikai feszültség, mint a szomszédos Jugoszláviára, másrészt az úgynevezett „Újjászületési folyamat” (*Vazrosgdenszki procesz*) is lényegesen megváltoztatta a törökök pozícióit.

A Todor Zsivkov vezette kommunista rezsim utolsó évtizedében jelentős demográfiai változások következtek be Bulgáriában. A Bolgár Kommunista Párt (BKP) a jugoszláv-szovjet kapcsolatok elhidegülését követően radikálisan megváltoztatta az addigi rendkívül liberális nemzetiségi politikát, és homogenizáló társadalmi átalakításokat indított. Az 1950-es években megkezdődött a törökök lassú kiűzése, a Törökország és Bulgária közötti kétoldalú egyezmény hatására megnyitották a határokat azon törökök előtt (több mint 150 ezer fő), akik önszántukból el kívánták hagyni Bulgáriát. A Georgi Dimitrov által kezdeményezett és később Zsivkov által is támogatott társadalmi homogenizáció a nacionalista törekvések lehetőségeit radikálisan megszüntette.³ A BKP számos stratégiát dolgozott ki annak érdekében, hogy ne alakuljanak ki egységes török többségű régiók az országban, ennek eléréséhez az állampárt több eszközt felhasznált, például áttelepítette a lakosságot, újrarajzolta a települések közigazgatási határait, munkatáborokat állított fel és széles körű besúgórendszer épített ki.

Az 1980-as években Jugoszláviában kialakuló etnikai feszültségek hatására Zsivkov egyre gyorsabb ütemben kívánta bebizonyítani azt, hogy a téves modellt, miszerint Bulgáriában nem élnek se törökök, se más kisebbségek. A BKP központi bizottsága nem hivatalosan 1984-ben indította el az Újjászületési folyamatot; a mai napig nem vált ismertté erről hivatalos dokumentum. A kommunisták már az 1980-as években ráeszméltek arra, hogy céljukat nem tudják megvalósítani a Törökországgal kötött egyezményekkel, ezért látványosabb represszív eszközökhöz nyúltek. A folyamat az 1970-es évek elejétől a kommunista rezsim bukásáig tartott, viszont az 1980-as évek felétől megkezdődött a bulgáriai muzulmán lakosság (legfőképp a törököket, bár számos pomákot és cigányt is érintő) hátrányos megkülönböztetése. Az Állami Titkosszolgálat (DSz) ebben az időszakban több török származású ügynökét terrorista akciókkal bízta meg, hogy társadalmi feszültségeket keltsenek, és ezzel aláátamasszák a törökellenes intézkedések szükségességét.

³ CEKOV, NIKOLAJ: *Az újjászületési folyamat bűnténye*. Deutsche Welle. www.dw.de/престъпленияето-възродителен-процес/a-15963783 letöltés ideje: 2013. április 14.

A kényszerintézkedések között találjuk a török nevek bolgárosítását, a török képviselők, egyes hagyományok, valamint a török nyelv használatának betiltását. A represszió végrehajtásában jelentős szerepet játszottak a török származású DSz-besúgók, például Ahmed Dogan, a DPSz alapítója és „örökös pártelnöke”. Todor Zsivkov 1987-ben elképzelhetőnek tartotta a ciprusi helyzethez hasonló állapot kialakulását Bulgáriában, amennyiben a több százezer török származású bolgár állampolgár nem hagyja el az országot.⁴ Nincsenek pontos adatok, de becslések szerint az 1989-es határátlépési könnyítések következtében több mint 400 ezer bolgár állampolgár utazott Törökországba, közülük 1991-ig, a rendszerváltozást követő egy évig 200 ezren visszatértek Bulgáriába (ezért Bulgáriában a mai napig „nagy ki-rándulásnak” nevezik e kényszerelvándorlást).⁵ A megtorlás elől való tömeges menekülés miatt számos kisebb település elnéptelenedett, és az ott lévő ingatlanok állami kézbe kerültek.

A DPSz az 1990-es években

A megtorlások idején számos helyen véres megmozdulások törtek ki, ahol törökök az emberi jogok elismerése mellett tüntettek. A kommunista rezsim utolsó éveiben több török vagy liberális bolgár vezetésű civil és politikai szervezet jött létre, amely támogatta a török lakosság célkitűzéseit. Ilyen volt például a Rumen Vodenicsarov által irányított Független Szervezet az Emberi Jogok Védelméért (NDZPCs). A kommunisták gyengülése és a demokratikus folyamatok felgyorsulása óhatatlanul magával hozta a repressziók leállítását, viszont a sértettek jelentős része nem kapott semmilyen anyagi vagy erkölcsi kártérítést.⁶ A sértettek többsége az új liberális pártok súlytalansága miatt gyorsan elfordult az újonnan alakult ismeretlen szervezetektől, az egyre erősödő DPSz-be tagozódott be. Az 1990-ben bejegyzett mozgalmat kezdetben kifejezetten a török érdekek képviselésére hozták létre, viszont mivel a bolgár alkotmány tiltja az etnikai alapon létrehozott politikai szervezetek működését Bulgáriában,⁷ az emberi jogok és a liberális értékek védelme lett a DPSz fő politikai irányvonala és célkitűzése.

A DPSz története különös politikai ívet írt le az elmúlt két évtizedben, megalakulását követően Ahmed Dogannak a török társadalomnál szélesebb háttérbázisra volt szüksége, hogy domináns politikai szereplővé váljon. Dogan a bolgár belpolitika egyik legmeghatározóbb és egyben legellentmondásosabb politikusa. Az Ahmed Iszmailov Ahmedov néven született török–cigány származású politikus 1974 óta az Állambiztonság (DSz) kötelékében

⁴ A „nagy túra” és az asszimiláció bukása. http://www.dnevnik.bg/dnevnikplus/2008/08/06/534875_goliamata_ekskurziiia_i_krahit_na_asimilaciiata/ letöltés ideje: 2013. április 14.

⁵ ÉGERESI ZOLTÁN: *Mozgalom a Jogokért és Szabadságért: török kisebbségi párt Bulgáriában*. (kiadás alatt lévő kézirat), 2013. 5. p.

⁶ ENGSTRÖM, JENNY: *Democratisation and the Prevention of violent Conflict*. Ahsgate, Burlington, 2009. 85. p.

⁷ (<http://www.constcourt.bg/Pages/Document/default.aspx?ID=33> letöltés ideje: 2013. április 14.)

dolgozott besúgóként, és legfőképpen a bulgáriai török társadalomról tett jelentéseket. A több álnéven („Szergej”, „Angelov” és „Száva”)⁸ is dolgozó Dogan fontos szerepet töltött be az 1980-as években, amikor a BKP megbízásából megfigyelte az esetleg létrejövő török nacionalista csoportok vezetőit. Dogant 1989-ben 10 éves börtönbüntetésre ítélték,⁹ ugyanakkor a rendszerváltás idején amnesztiában részesült. Dogan az állampárti apparátuson keresztül már a kommunista rezsim alatt kiépítette a politikai karrierhez elengedhetetlen személyes kapcsolatait, széles ismeretségi körét, ennek köszönhetően mind Bulgáriában, mind Törökországban a mai napig meghatározó politikai tényezővé vált.

A párt megalapítása utáni következő lépés azoknak a támadásoknak az elhárítása volt, amelyek alkotmányellenes kezdeményezésnek kívánták beállítani a DPSz működését, majd elkezdődhetett a belső hatalom gyors kisajátítása. Dogan és bizalmasainak szűk köre lassan eltávolodott a korábbi liberális szövetségesektől és a párt központi tanácsába, valamint a központi operatív testületébe kizárólag Doganhoz közelálló személyeket ültettek. A belső hatalom stabilizálását követően a cél a kormányzati hatalom megszerzése volt. A DPSz politikai taktikája nagyon sikeresnek bizonyult, a török szavazóbázis támogatását maguk mögött tudva, 1991 óta az összes bolgár országgyűlésbe bekerült a török politikai formáció. A DPSz politikáját leginkább az érdeklavírozás jellemzi, egészen 2001-ig folytak az érdekszövetségekről való tárgyalások. Az 1991-ben felálló Dimitrov-kormányt csak azért támogatták a török-liberálisok, hogy szélesebb ismertséghez és hozzáféréshez jussanak az állami források tekintetében. Az 1990-es évek a szervezett bűnözés gátlástalan elterjedésének korszakát jelentették Bulgáriában, ekkor nőttek ki szinte a semmiből azok az erőszakszervezetek, amelyek a tényleges politikai hatalmat gyakorolták az országban. Természetesen a DPSz vezetői is tudták, hogy a politikai hatalom nem a tapasztalatlan demokraták kezében összpontosul, hanem az újonnan kialakult maffiarendszer és a BKP utódpártjának, a Bolgár Szocialista Párt (BSZP) embereinek irányítása alatt áll. Egy éves kormányzást követően a DPSz kialakította szövetségét az Ilija Pavlov vezette Multigrouppal, az akkori idők legbefolyásosabb erőszakszervezetével és könnyű kézzel megbuktatta a Filip Dimitrov vezette Demokrata Erők Szövetségét (SzDSz).¹⁰

Az 1992-től kormányzó Berov-kormány példátlan gazdasági pusztítást végzett Bulgáriában, az infláció elszabadult és a munkanélküliség is egyre nagyobb méreteket öltött, párhuzamosan ezzel az erőszakszervezetek elkezdték kipumpálni az állami forrásokat külföldön lévő számláikra. A DPSz, támogatásért cserébe, kialakította a hozzá közel álló „vállalati körgyűrűjét” (Dogan egyik nyilatkozatában nyíltan beszélt a pártokhoz hű vállalatok rendszeréről).¹¹ A török párt, köszönhetően annak, hogy a közvélemény-kutatók előrejelzéseinél

⁸ Nyilvános Ahmed Dogan DSz-múltja. (<http://desebg.com/2011-01-06-11-34-55/804--1-20-> letöltés ideje: 2013. április 15.)

⁹ DAYIOGLU, ALI: *Tompama Kampından Meclis'e*. İletişim yayınları, İstanbul, 2005. 331. p.

¹⁰ KATSIKAS, STEFANOS: *Bulgaria and Europe: Shifting identities*. Anthem Press, London, 2010. 70–73. pp.

¹¹ TRIFONOV, SZLAVI: *Dogan: „vállalati körgyűrűvel rendelkezünk”*. (<http://www.speshno.info/news.php?id=86563> letöltés ideje: 2013. április 15.)

rendre erősebben teljesített az egyes választásokon, 2009-ig a „mérleg nyelve” pozíciót töltötte be a bolgár belpolitikában. Az 1990-es években Dogan felmérte, hogy az amerikaiak által pénzügyi forrásokkal támogatott SzDSz nem lesz hajlandó megfizetni a törökök által kívánt árat és ezért egyre inkább balra tolódott el a 2000-es évek közeledtével.

A jobboldali Kosztov-kormány idején több alkalommal is megpróbálták kiiktatni Dogant a politikai tényezők sorából, ugyanakkor a török lakosságot igen szoros felügyelet alatt tartó DPSz összezárt a pártelnök mögött.¹² A Bogomil Bonev, akkori belügyminiszter nevével fémjelzett lusztrációs bizottság nyilvánosságra hozta Dogan besúgóí múltját.¹³ Ez a lépés azonban nem bizonyult hatékony fegyvernek, ugyanis akkor már a bolgár belpolitikai közhangulatot legkevésbé sem befolyásolta a titkosügynöki múlt, másrészt pedig a török lakosság külfonból érkező pénzügyi forrásai fölötti felügyelet a DPSz kezében összpontosult. A kosztovi időszakban Dogan és párttársai legkevésbé sem álltak tétlenül az ellenzéki sorokban, hanem aktív egyezkedést folytattak a szocialistákkal valamint a még külföldön élő, visszatérését tervező II. Szimeon Szakszkoburgottszkival. Érdemes kiemelni Dogan belpolitikai befolyását. Nem sokkal a rendszerváltást követően a Nemzeti Felderítő Szolgálat igazgatóhelyettese is nyílt utalást tett arra, hogy a török politikus hosszú éveken át együttműködött a DSz-szel. Rajkovot sorozatos atrocitások érték ezután ismeretlen elkövetők részéről és ennek nyomán külföldre kényszerült emigrálni.¹⁴ Dogan egészen 2007-ig tagadta titkosügynöki és besúgóí múltját, viszont az általa is támogatott új lusztrációs törvény széleskörű nyilvánosságot adott a lakosság számára, hogy betekintést nyerjenek a publikált titkosügynöki dossziékba. A váratlan és széleskörű nyilvánosság keresztülhúzta Dogan terveit és először került szóba, hogy háttérbe vonul a párton belül, ugyanakkor ez a pozícióváltás a vezető sorokban csak 2013-ban valósult meg.

A DPSz megerősödése az új évezredben

Ahmed Dogan elhíresült szavai igaznak bizonyultak 2001- és 2002-ben, miszerint a DPSz nélkül egyik politikai szervezet sem kormányozhat Bulgáriában. Az 1997-es politikai-gazdasági válságot követően a BSzP rendkívül meggyengült, a szocialisták nem lettek volna képesek egymagukban szembeszállni 2001-ben a népszerűségi listák élén szereplő SzDSz-szel. Zsan Videnov szocialista pártelnök távozásával a szocialisták nem reménykedhettek abban, hogy négy év kihagyást követően visszatérhetnek a politikai vezetés élére, különösen azért nem, mert Ivan Kosztov kormánya gazdaságilag visszaállította valamelyest Bulgária

¹² BREUNING, MARIJKE – ISHIYAMA, T. JOHN: *The Movement for Rights and Freedom in Bulgaria*. In: *Ethnopolitics in the New Europe*. Lyenne Rienne Publishers, London, 1998. 21–50. pp.

¹³ A Bonev-bizottság és az első akta-törvény. (<http://desebg.com/--2006-/436-2011-10-13-19-24-10> letöltés ideje: 2013. április 15.)

¹⁴ HRISZTOV, HRISZTO: *Első alkalommal: Ahmed Dogan dossziéja online. Első rész: A DPSz jövődjé vezetője 20 évesen lett DSz-ügynök*. (<http://desebg.com/2011-01-06-11-34-55/804--1-20-> letöltés dátuma: 2013. április 15.)

önrendelkezését. A szocialisták a kivárás politikáját választották annak érdekében, hogy megerősödjenek, viszont ehhez szükséges volt egy szabad, erős ellenfelektől mentes politikai mozgástérre.

A szocialisták ki nem mondva, de támogatták Szakszkoburgottszi visszatérését, ugyanis benne látták azt a politikai személyt, aki egységbe tudja tömöríteni a bizonytalan baloldali szavazókat, viszont csak ideiglenesen uralná ezt a teret. Azzal, hogy a cár és pártja, a Második Szimeon Nemzeti Mozgalom (NDSZV), hónapok leforgása alatt közismert tényezőként méltó konkurense lett az egyre több korrupciós botrányba botló jobboldali kormánypártnak, sor került az első lépés megtételére a szocialisták és a DPSz kormányra kerüléséhez vezető úton. A cár győzelme garantált volt, ugyanakkor nyitva maradt egyetlen nyitott kérdés, nevezetesen, hogy bevonja-e a szocialistákat és Dogan pártját a kormányzásba. A cár és a szocialisták sem kívánták, hogy hivatalos legyen az összeborulás, mint ahogy látni fogjuk a 2005-ös választásokat követően, mert ezzel mindkét szereplő népszerűsége csökkenhetett volna. Ezzel szemben a DPSz zavartalanul felvállalhatta a koalíciós partner szerepét, amelyet a cár felajánlott Dogannak, hiszen a török szavazóbázisnak nem volt más alternatívája.

A rendszerváltás utáni bolgár belpolitikában a DPSz az egyetlen olyan párt, amely jelentősebb arculatvesztés nélkül cselekedhet, hiszen a szavazóbázisa állandó és rendkívül fegyelmezett. Valamennyi szavazás alkalmával a török párt képes legalább 10 százalékos eredményt produkálni, de megtörtént az is, hogy a kimagasló 20 százalékos szintet is átlépte.¹⁵ A török párt sikerességét a választások során leginkább az országos részvételi adatokkal lehetne jellemezni. Minél alacsonyabb a részvételi arány, annál jelentősebb a DPSz százalékos eredménye. Amíg a többi párt szavazóbázisa között jelentős az átjárás, addig a DPSz-re általában kizárólagosan a török lakosság adja le a voksát. A törökök elenyésző része szavaz más, bolgár többségű pártra.

Ennek a merev szerkezetű szavazóbázis struktúrájának egyaránt vannak pozitív és negatív jellemzői. Amíg a DPSz nem rendelkezik életképes ellenféllel, amely meg tudná szólítani a török lakosság részt, addig rendre ott lesz a legjobban teljesítő három bulgáriai párt között. Változásra akkor kerülhet sor, ha előbb vagy utóbb olyan kihívó jelenik meg, amely kedvezőbb ígéreteket fog tenni a bulgáriai törököknek, mint Dogan, és akkor gyorsan erodálódni fog a DPSz eredménye. Erre a precedensre még nem volt példa, ugyanakkor voltak személyek, akik megpróbálták megbontani a török egységet. Ilyen próbálkozások legfőbbképpen a DPSz-ből kizárt politikusok (például Kaszim Dal vagy Korman Iszmailov) részéről történtek. A legnagyobb akadályt egy új török párt áttörésére maga a török társadalom jelenti. A bulgáriai törökök a társadalom egyik legszegényebb rétegét alkotják, így sokkal nagyobb az esélye annak, hogy arra a politikai szervezetre adják voksukat, amelyik a legkedvezőbb ígéretet teszi a választási kampány során. A DPSz rendelkezik egyedül kiterjedt és kiépített pártstruktúrával a töröktöbbségű térségekben, mint például a Kardzsalitól délre eső kistelepüléseken (Madan, Zlatograd, Dzsebel, Madzsarovo stb.). Az újonnan megalakított török

¹⁵ A 2007-es Európai Parlamenti választások eredménye Bulgáriában. *Központi Választási Bizottság (CIK)*, (<http://ep2007.cik.bg/results/> letöltés ideje: 2013. április 15.)

kötődésű pártok leginkább a nagyobb településeken, valamint a tekintélyes számú Törökországba kivándorolt állampolgárok között tudnak némi támogatáshoz jutni. Az elmúlt években némi átrendeződés történt a repressziók során elűzött, Törökországban élő állampolgárok politikai preferenciája körében, ugyanakkor ez csak ideiglenesnek bizonyult. A 2009-től kormányzó Polgárok Bulgária Európai Fejlődéséért (GERB) próbált egyezségekre jutni egyes disszidens szervezetekkel, e körülmény, valamint az elhidegülő Erdogan–Dogan kapcsolatok is sejtették egy rövid időre a török szavazóbázis kételyeit a DPSz-szel szemben.

A DPSz, az egészében rendületlen török támogatást kihasználva, a 2001-es parlamenti választási győzelmet követően is fenntartotta azt a pozícióját, hogy csakis rajta keresztül halad a kormányzás vagy a fontosabb kinevezések útja. Georgi Parvanov szocialista pártelnök köztársasági elnökké történő megválasztása jól mutatja, hogy a török szavazat döntő jelentőséggel bírhat. Nem sokkal a kérdéses választások előtt a jobboldali (és a cár által is támogatott) jelölt, Petar Sztojanov behozhatatlannak tűnő előnnyel rendelkezett szocialista vetélytársa előtt, ugyanakkor a választás második fordulójában már megfordult az eredmény. Sok tényezővel is magyarázható Sztojanov veresége (amatőr politikai hibák, politikai arrogancia, a cárral kötött ellentmondásos szövetség stb.), ugyanakkor, véleményem szerint, a legnagyobb különbség a két jelölt között a szavazóbázisok részvételében volt. A Sztojanovot támogató SzDSz-es bázis tagjai a második fordulóban tömegesen távolmaradtak az urnáktól, ezzel szemben a DPSz szavazói a török–szocialista egyezmény értelmében Parvanovra adták szavazatukat.

A DPSz választási stratégiájához hozzátartozik az is, hogy a török párt tradicionálisan soha nem indít államfő-jelöltet. Ez a döntés azzal magyarázható, hogy a DPSz berkein belül is tisztában vannak azzal, hogy a török bázis leginkább a mérleg nyelve funkciót töltheti be, viszont egymagában nem nyerheti el jelöltjük a szükséges teljes társadalmi támogatást. Dogan és emberei jól látják, hogy egy politikai támogatás ellenében kötött egyezés sokkal nagyobb nyereséget hoz a török pártnak, mint egy eleve veszteségre számítható választási próbálkozás. Ezt a taktikát láttuk a DPSz részéről 2006-ban, amikor ismét összefogtak a szocialistákkal Parvanov második mandátumának elnyerése érdekében és ugyanez történt 2011-ben. A 2011-es államfőválasztás sokáig nyitott volt. A DPSz és a GERB hosszú időn át próbáltak megegyezni Parvanov utódjáról, ugyanakkor Bojko Boriszov akkori miniszterelnök nem kívánta teljesíteni Dogan követeléseit a támogatásért cserébe. A meghiúsult tárgyalásokat követően a DPSz hosszú esélylatolgatás után besorakozott a hagyományos szövetséges, a BSzP jelöltje mögé, ám Ivajlo Kalfin így sem tudta komolyabban megszorongatni a toronymagasán vezető esélyest, Roszen Plevnelievét.

A török párt választási taktikáját tovább elemezve arra a következtetésre juthatunk, hogy a helyhatósági választások jelentik a legfontosabb társadalmi eseményt Doganék számára. A helyi, valamint az európai parlamenti választások során a DPSz képességeit meghaladó teljesítményt nyújtott egészen 1–2 esztendővel ezelőttig. A török szavazóbázist igen könnyen szavazásra tudja készíteni Dogan és pártja, leginkább az „etnikai aduász” bevetése segíti a mozgósítást. Szinte az összes választás vagy lakossági megkérdezés előtt a török párt az et-

nikai riogatás fegyveréhez nyúl. A leggyakrabban használt kampányfogások között találjuk például a török lakosság riogatását, miszerint a bolgár jobboldal összefoghat a szélsőjobboldali–nacionalista erőkkal és ezt követően visszatérhetnek az 1990 előtti, repressziós idők. Ennek a hangulatnak a megteremtésében fontos szerepet játszik a legnagyobb szélsőjobboldali párt, a 2005 óta népszerű Ataka. A Volen Sziderov vezette nacionalisták erőteljes cigány- és törökellenes kampányt folytatnak, amely meglehetősen felforrósítja a török szavazóbázis hangulatát is. A bolgár szélsőjobboldal egészen 2005-ig nem rendelkezett pártpolitikai hagyományokkal, függetlenül attól, hogy az 1990-es évek folyamán gyakran került sor nacionalista hangvételű kampányokra a török jogok túlzott mértékű kiterjedése miatt. A bolgár lakosság egy jelentős része nem nézte jó szemmel az európai unióhoz történő csatlakozást megelőző felkészülési időszakban azt, hogy a bolgár kormányok engedményeket tettek a török kisebbség irányában az őket megillető kulturális vagy más jogok terén. A 2000-es évek elejétől a nyomtatott török sajtó mellett megjelent a Bolgár Nemzeti Televízió (BNT) műsorspektrumában a török nyelvű, bolgár feliratos filmek és a rövid török nyelvű híradó is.

Hasonló problémát okozott a vallási tolerancia terén, hogy több városban hangos bemondókon keresztül énekelték az imára hívó *adzánt* napi öt alkalommal (a hajnali, déli, kora délutáni, napnyutakori és esti *szalat* imákat) a müezzinek. A legemlékezetesebb konfliktus Szófiában robbant ki 2011-ben, amikor az Ataka szimpatizánsai véres összecsapásba torkoló tüntetésen vettek részt, amely során egy parlamenti képviselő is súlyosan megsérült és a legismertebb bolgár dzsámi, a Banja Basi is megrongálódott. Az Ataka azon kívül, hogy a szófiai polgármester szavait megerősítette, miszerint a hangosbemondók megzavarták a környéken élők nyugalma, kiemelte azt is, hogy a vallási szertartásoknak kizárólag a dzsámi területére kell korlátozódnuk.¹⁶

Bulgáriában a lakosság többnyire alapvetően nem tiltakozik az ellen, hogy a muzulmánok is gyakorolhassák vallásukat rituális előírásaik szerint, ugyanakkor a szélsőjobboldali szavazóbázisnál szélesebb lakossági elutasítottságban részesül a radikális iszlám bármilyen formája, vagy az iszlám elsőszámú vallásként történő beállítása. A bolgár közösségi médiákon keresztül időről időre gyakran szerveződnek iszlám-ellenes csoportok, amelyek vélt vagy valós tervek, szándékok ellen lépnek fel. Ilyen fellépés volt a valóságálapot mellőző ötemeletes fővárosi minaret építkezésének a hírére kibontakozó tiltakozás. Ám a lakosság jelentős része az ellen is felszólal, ha időről-időre az alkotmánnyal szembemenő radikálisabb eszmeiséggel rendelkező, vallási pártok létrehozásáról kerülnek napvilágra híresztelések.

Az a tény, hogy Dogan és pártja a nemzeti megosztást erőteljesen és hatékonyan felhasználta a különböző választások során, felteszi a kérdést, mennyire is különbözik a párt ideológiailag a szélsőjobboldali Atakától. Mindkét párt az etnikai feszültségekre épített indulatokból profitál és a választási eredmények is azt támasztják alá, hogy ez segíti elő legin-

¹⁶ KOLEVA, EKATERINA: *Ataka újabb rendellenességekre terelte a figyelmet*. Pravda, (<http://pravda.bg/araka-signalizirat-za-novi-bezrednici/>) letöltés ideje: 2014. április 16.)

kább a két szavazóbázis szavazási hajlandóságának növelését. Az etnikai feszültségeket csak tetőzi, hogy egyes bolgár belpolitikai szereplők egy hatékony etnikai modellt írnak Dogan számlájára. A „bolgár etnikai modell” néven elhíresült társadalmi–politikai erőmegosztás nem annak tudható be, hogy Ahmed Dogan és a DPSz a liberális eszmék megőrzése és erősítése mellett politizált, hanem annak, hogy a DPSz a szavazatmaximalizálás érdekében kiszorította a párt köreiből a radikálisabb csoportokat. A bolgár törvények tiltják a török nyelvű kampányolást vagy választási tevékenységet, ugyanakkor ez nem gátolhatta meg Ahmed Dogant abban, hogy a 2009-es választás előtt több alkalommal is török nyelven szólaljon fel nagyobb közönség előtt (ilyen volt például a Dzsebel városában tartott kampánybeszéd is).

Dogan egy másik, a választási teljesítmény növelése érdekében bevetett komoly „fegyvere” a szociális- vagy természetbeli támogatások szétosztása. A DPSz a Törökországból érkező forrásokat javarészt csak azoknak a törököknek engedi át, akik nyíltan kiállnak a párt és az „örökös pártelnök” mellett. Másrészt a cigány és a pomák lakosság körében szintén sokan szavaznak a DPSz-re, ugyanis egyes meg nem erősített információk szerint mind természetben, mind pedig egyszeri pénzügyi támogatásban részesülnek azok, akik rájuk adják voksukat. Ezeknek a politikai manővereknek köszönhetően a DPSz-nek sikerült választásról választásra egyre több régióban megtelepednie és pártközpontot nyitnia.¹⁷ A választási tendenciák jól szemléltetik, hogy míg az 1990-es évek elején a török lakta régiókban volt csak jelen, addig a 2005-ös választást követően már az ország azon területein is megjelent a török párt, ahol csak bolgárok és cigányok élnek (például az észak-nyugati megyékben).

Egyes elemzők szerint a 2001-es győzelmet követő nyolc évben, amikor kormányon volt a DPSz, nem volt felhőtlen a kapcsolat a kormányzó pártok, a cár pártja, a törökök és a szocialisták között (formálisan csak 2005-ben egészült ki a koalíció a BSzP-vel, nem hivatalosan a valódi irányítás már 2001 után is az ő kezükben volt). A kormányzásból származó gazdasági előnyök a kisebb nézeteltérések ellenére egybekovácsolta a három pártot, így a DPSz zökkenőmentesen részesülhetett a mezőgazdasági, vidékfejlesztési és környezetvédelmi forrásokból. Ezek a tárcák végig az ő irányításuk alatt voltak a két kormányciklus alatt. A cár és Dogan közötti ellentétek, mint például a nyelvtörvény, a választási törvény vagy az oktatási törvény miatti konfliktusok, az első kormányciklus végén csak kampányfogásként szolgáltak. Azt a célt kívánták elérni ezzel az eszközzel, hogy mindkét párt mozgósíthassa szavazóbázisát 2005 előtt, valamint, hogy a belső ellenzékkal is hatékonyabban tudjanak leszámolni [mindkét pártnál látványosan megfigyelhető ez a törekvés, amikor az NDSzV-ből kivált az „Új Idő”, míg a DPSz-ből a Demokratikus Szárny Mozgalma (DDK)]. Az a tendencia, hogy a DPSz hatáskörében volt a kulcsfontosságú tárcák egész sora több kormánycikluson át, azt eredményezte, hogy egyrészt a Doganhoz közel álló vállalatok és személyek sok állami megrendeléshez jutottak, másrészt pedig a párt hagyományos szava-

¹⁷ EGERESI ZOLTÁN: *Mozgalom a Jogokért és Szabadságért: egy etnikai párt útja az európai liberálisokhoz*. in: Pro Minoritate. 2009/03. (<http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-3-11-Egersi.pdf> letöltés ideje: 2013. április 17.)

zobázisa, azaz a török lakosság több kulcsfontosságú intézkedés haszonélvezője lett. A dogani adminisztrációnak köszönhetően az uniós csatlakozásig a rendkívül versenyképtelen és veszteséges dohányipart életben tartották az állami támogatások növelésén keresztül, másrészt több látványos projektet is megvalósítottak a dél-rodopei térségben.

A projektek átláthatatlansága, a DPSz-es politikusokhoz köthető korrupciós szájak (a legmagasabb szintű összefonódások) és az államot megkárosító telekcsere ügyletek a török párt második kormányzási ciklusában nagyban lerontották a Dogánékról alkotott véleményt a lakosság körében. Dogan neve 2005-öt követően összenőtt a maffiával és a titkos megbízási szerződésekkel, az etnikai modell megteremtőjéről alkotott hamis kép lelepleződött. A filozófiai egyetemi diplomával rendelkező Ahmed Dogan 1,5 millió levás (200 millió forint) tanácsadói honoráriumot kapott a Sztanisev-kormány idején, a török politikus több víztároló és vízerőmű megépítése során adott műszaki tanácsai elismeréseként részesülhetett a sokak által korrupciós szinteket megütő anyagi juttatásban.¹⁸ A 2005 és 2009 között kormányzó Sztanisev-kabinet legtöbb tagja ellen 2009-et követően különböző büntetőeljárások indultak (szocialista és török politikusok egyaránt a kivizsgálások keresztútjába kerültek).

A mezőgazdasági és vidékfejlesztési uniós támogatásoknál tapasztalt gyakori visszaélések miatt az EU a Bulgáriának szánt összegből több mint 500 millió eurót befagyasztott és csak a Boriszov-kormány idején bocsátotta rendelkezésre annak egy részét. A 2009-es parlamenti választásokat megnyerő GERB hatékonyan kihasználta a korábbi kormánypártok (köztük a DPSz) korrupciós botrányait, s bár nem szerezte meg az abszolút mandátumtöbbséget,¹⁹ de sikerült lényegesen lecsökkentenie a két ellenfél – a BSZP és a DPSz – jelenlétét a parlamentben.

A 2009-es választások után

A DPSz 2001 óta kormánykoalíciós partnerként szerepelt Bulgária fő döntéshozói között és a stabil, 10 százalék fölötti eredményével 1990 óta minden alkalommal nem csak bejutott a bolgár országgyűlésbe, de rendre döntő szóval is rendelkezett a mindenkori kormány kialakításában. A török-liberális pártnak 2009-ben sikerült növelnie parlamenti mandátumszámát, függetlenül attól, hogy a 2005-től 2009-ig tartó kormányzásban való részvételét számos politikai botrány övezte. A 2005-ös eredményekhez²⁰ képest az akkor még Ahmed Dogan által vezetett politikai erőre 2009-ben majdnem 150 ezerrel többen voksoltak,²¹ ennek köszönhetően a DPSz a leadott érvényes szavazatok 14,45 százalékát tudhatta magáénak és

¹⁸ AHMED DOGAN: *A honoráriumom nem bónusz, boszorkányüldözés zajlik ellenem*. <http://dnes.dir.bg/news/ahmed-dogan-honorar-bonusi-inovnitzi-10693653> letöltés ideje: 2013. április 19.

¹⁹ A 240 fős bolgár országgyűlésben az egypárti kormányzáshoz minimum 121 fős többséggel kell rendelkezni.

²⁰ A Központi Választási Bizottság (CIK) által feldolgozott végleges, országos eredmények, *Központi Választási Bizottság (CIK)*, (<http://pi2005.cik.bg/results/>) letöltés ideje: 2013. május 26.)

²¹ Végleges, országos eredmények, *Központi Választási Bizottság (CIK)*, (http://pi2009.cik.bg/results/proportional/rik_00.html) letöltés ideje: 2013. május 26.

ezzel a harmadik legerősebb párt maradt a bolgár országgyűlésben. A DPSz választási stratégiája a 2000-es évek óta egyre jobban eltolódott a nemzetiségi párt jellegtől a liberális, vegyes felépítésű politikai erő irányába. Taktikai lépésként lehet értékelni a mozgalom döntését, hogy nyitott a bolgár és a roma szavazók felé, ugyanis az addigi szavazóbázist adó török lakosság egy nem elhanyagolható része kivándorolt, vagy külföldre utazott idénymunkát vállalni. Ezzel a lépésével a DPSz 2009-ben, és még látványosabban 2013-ban mandátumokhoz jutott olyan választó körzetekben (például a három szófia, a vidini vagy a vracai választó körzetben),²² amelyekben korábban nem rendelkezett parlamenti képvisellel. A DPSz, ugyan az új területeken nem nyert számottevően több új szavazatot, mint a korábbi választásokon, ám a bolgár választási rendszer hiányosságai, valamint a rendkívül magas töredékszavazat arányok a liberális párt malmára hajtották a vizet. A mozgalom egyik hatásos politikai döntéseként körzeti listáin egyre több bolgár nemzetiségű képviselő-jelöltet indított, így míg 2009-ben a 38 fős frakcióban 11 bolgár nemzetiségű képviselő volt,²³ addig ez a szám 2013-ban 12-re nőtt²⁴ a 36 fős képviselői csoportban.

A 2009-es pozitív választási eredmény ellenére a DPSz ellenzékbe vonult, ugyanis jelentős mértékben meggyengült hagyományos baloldali szövetségese, a Bolgár Szocialista Párt (BSZP), valamint kiszorult a parlamentből a 2001-ben és 2005-ben még kormányzó Második Szimeon Nemzeti Mozgalom (NDSzV). A választást követően a török kisebbség fő politikai párta kivárára játszó politikát folytatott a kormányzó GERB-bel szemben, a szocialisták kezdeményezéseit támogatták, ám nem zárkoztak el teljes mértékben a Bojko Boriszov miniszterelnökkel és pártjával folytatott tárgyalástól. Ahmed Dogan párta nem nézte jó szemmel a szélsőjobboldali, kisebbségellenes Ataka és a GERB parlamenti együttműködését, valamint a Sztanisev-kabinet volt DPSz-es miniszterei ellen indított eljárásokat. Már a 2009-es parlamenti választásokat követően kiderült, hogy a GERB és a DPSz gazdasági érdekei több területen ütközni fognak, leginkább a mezőgazdaságban, a vidékfejlesztésben, a könnyűiparban és a déli bányák üzemeltetésében keletkeztek érdekkonfliktusok a két párt-hoz szorosan kötődő vállalkozók között.

A DPSz politikai mozgásteré a szocialisták politikájának követése miatt jelentősen beszűkült, nem voltak kedvező hatással továbbá az Ahmed Dogan pártelnök és Bojko Boriszov közötti személyes konfliktusok sem. Dogan ellen szólt az a tény is, hogy 2010-től egyre fagyosabbá vált a viszony közte és a török miniszterelnök, Recep Erdogan között. 2009-ig a DPSz élvezte a törökországi menekülteket tömörítő szervezetek, valamint az Igazságosság és Fejlődés Pártja (AKP) török kormányerő támogatását, ám számos személypolitikai és nemzetiségi kérdés miatt a bulgáriai török párt és az anyaország között megromlott a

²² Országgyűlési képviselői mandátumok a 2013.05.12. választások után, *Központi Választási Bizottság (CIK)*, (<http://results.cik.bg/pi2013/mandati/index.html> letöltés ideje: 2013. május 26.)

²³ Megválasztott országgyűlési képviselők, *Központi Választási Bizottság (CIK)*, (<http://pi2009.cik.bg/elected/> letöltve: 2013.05.26.)

²⁴ Országgyűlési képviselői mandátumok a 2013.05.12. választások után, *Központi Választási Bizottság (CIK)*, (<http://results.cik.bg/pi2013/mandati/index.html> letöltés ideje: 2013. május 26.)

viszony.²⁵ Törökországban nehezteltek Doganra amiatt, hogy nem lépett fel határozottabban Ankara európai uniós integrációjának kérdésében, másrészt a bolgár döntéshozatalban sem kerültek előrébb a fő török prioritások, mint például a török nyelv kötelező oktatásának kérdése Bulgáriában és több infrastrukturális beruházás megvalósításának ügye. A hosszú évek óta tartó egyházügyi konfliktusok is kiváltották a török kormány rosszallását, sokak szerint a DPSz nem tett eleget azért, hogy véget vessenek a főmufti pozíciójáért folyó személyi versengésnek. Boriszov és kormányon lévő pártja szorosabb kapcsolatokat ápolt az erdogani Törökországgal, egyrészt a törökországi szavazók közötti támogatás elnyerése, másrészt pedig a közös infrastrukturális projektek előmozdítása érdekében. A GERB törekvései elbizonytalanodást okoztak a törökországi szervezetek körében, másrészt pedig a kormánypárt jelentős erőforrásokat fordított arra, hogy növeljék a párt népszerűségét a DPSz hagyományos „fellegváraiban” (mint például Kardzsali, Sumen, Razgrad).

A GERB hatékony megosztó politikája kiterjedt a DPSz parlamenti frakciójára is. Ahmed Dogan és jobbkeze, Kaszim Dal között konfliktus alakult ki a párton belüli vezetőség-cserét illetően, Dal bírálta Dogant autoriter döntései miatt. A korábbi belső ellentétekhez hasonlóan a DPSz Központi Tanácsában túlsúlyba kerültek a Dogan-párti politikusok és egyöntetű döntésükkel kizárták a párt soraiból az alapító Kaszim Dalt.²⁶ Nem sokkal ezt követően a DPSz ifjúsági szervezetének a vezetője, Korman Ismailov is követte Dal példáját és függetlenként politizált tovább. A DPSz vezetősége a párt belső repedéseinek hátterében Boriszovot és a kormányt látták, sok török politikus szerint a kormánypárt megnövelt állami támogatások és jövőbeli ígérek segítségével győzte meg Dalt és Ismailovot abból a célból, hogy meggyengítsék Dogan szerepét a párton belül. A párt alapítójának dominanciája a hagyományos szavazóbázison belül töretlen maradt, ám erős kritikák érték magasabb körökből. Különösképpen ártott Dogan népszerűségének, hogy 2007-ben hivatalosan is bebizonyosodott az addig csak sejtett besúgóí múltja. A Boriszov kormány sokáig vezetőjén keresztül kívánta meggyengíteni a pártot, ennek volt betudható többek között a fentemlített ún. „szakértői botrány” kirobbanása is.²⁷ A török párt támogatottsága jelentős mértékben visszaesett a botrányok hatására, gyengülésében az is szerepét játszott, hogy a BSzP sem tudta növelni népszerűségét, így olyan összkép alakult ki, hogy a GERB alternatíva nélkül maradt a bolgár politikai színtéren.

A negatív tendenciák hatására a DPSz frakcióvezetője, Ljutvi Mesztan vezetésével háttértárgyalások indultak meg a törökök és a GERB vezetősége között. Mesztan ügyesen képviselte Dogan érdekeit és kilátásba helyezte az esetleges jövőbeni együttműködés lehetőségét. A törökök hozzáállása megváltozott 2011-ben, egyre kevésbé álltak a szocialisták olda-

²⁵ JOTINSZKI, PLAMEN – KARAABOVA, EMILJA: *Dogan kihagyta a találkozót Erdogan-nal*, Trud, <http://www.trud.bg/Article.asp?ArticleId=631531&Referer=RSS> letöltés ideje: 2013. május 28.

²⁶ Kaszim Dalt kizárták a DPSz-ből, *24chasa*, (<http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=786391>) letöltés ideje: 2013. május 28.)

²⁷ AHMED DOGAN: *A honoráriumom nem bónusz, boszorkányüldözés zajlik ellenem*. Dnes napilap, <http://dnes.dir.bg/news/ahmed-dogan-honorar-bonusi-inovnitzi-10693653> letöltés ideje: 2013. május 27.

lára bizonyos konfliktusokhoz vezető kérdésekben, mint amilyen például a belenei atomerőmű leállítása miatt kezdeményezett bizalmatlansági szavazás volt.²⁸ Az ezt megelőző bizalmatlansági szavazásokon a DPSz rendre kiállt baloldali szövetségese mellett, ám 2011-től több hónapon át inkább közeledtek a GERB és a DPSz érdekei. Ez a folyamat egészen a 2011-es köztársasági elnöki választásokig tartott, amikor még arról is folytak tárgyalások, hogy a törökök akár fel is sorakozhatnak a kormánypárt jelöltje, Roszen Plevneliev mögé a választás második fordulójában. Erre végül nem került sor, ám így is sok közös érdekre épülő döntés született a két párt együttműködése jóvoltából.

A legfontosabb kérdés, amelyben sikerült megegyeznie a két párt vezetésének, a Korporatív Kereskedelmi Bank (KTB) monopólium helyzetének fenntartása volt. A Deljan Peevszki DPSz-es honatya nevéhez fűződő „*Nova balgarska medijna grupa*” médiabirodalom, valamint a KTB állami vagyonkezelő szerepe 2005 után felértékelődött, és a GERB nem kívánt változtatni ezen a helyzeten 2009-et követően. Jelentős gondot fog okozni a Plamen Oresarszki vezette új, koalíciós-szakértő kormánynak, hogyan kezelje az állami vagyont és miként stimulálja a gazdaságot. Bulgáriában egyedülálló helyzet alakult ki abból a szempontból, hogy számos állami cég tőkéjének túlnyomó része két-három kereskedelmi banknál összpontosul.²⁹ A Korporatív Kereskedelmi Bank (KTB), a Központi Korporatív Bank (CKB) és az Első Befektetési Bank (PIB) összefonódása az állammal egyrészt visszaélések sorát sejtetheti, másrészt két-három pénzügyi intézet ilyen mértékű állami kitettségében rejti a csődhelyzet veszélyét. Ezen bankok valamennyi parlamenti párthoz kötöttek, így aligha kerülhet sor számottevő reformra e téren, különösképpen, hogy a bankok szárnyalása 2005-re datálható (a szocialista kormány regnálásának kezdetére).

A 2013-as választásokat megelőző változások

Hosszú és nehéz út vezetett ahhoz az eredményhez, hogy a DPSz a 2013. május 12-i előrehozott parlamenti választásokon ismét kormányközeli pozícióba kerüljön. A 2011-es helyhatósági választásokon megmutatkozott a DPSz legfőbb politikai erőssége, szavazóbázisának egysége és mobilizálhatósága. Az egy időpontban tartott államfő- és helyhatósági választásokon az összlakosságon belüli részvételi arány több százalékponttal is különbözött.³⁰ A DPSz szempontjából sokkal fontosabb volt az önkormányzati és megyei hatalom megszerzése, mintsem a köztársasági elnöki pozícióért való küzdelem és ez meg is látszott a

²⁸ MISEVA, GERGANA: *A DPSz nem fogja támogatni a baloldalt a belenei atomerőmű ügyében kezdeményezett bizalmatlansági szavazáson*, Dir.bg, http://dnes.dir.bg/temite/news/dps-vot-nedoverie-aetz-belene-10881108?tag_id=45764 letöltés ideje: 2013. május 28.

²⁹ Beigazolódott, hogy a KTB-nél összpontosul az állami pénzek többsége. *Dnevnik*, http://www.dnevnik.bg/biznes/finans/2013/05/22/2066671_nai-goliamata_koncentracija_na_pari_na_durjavni_firmi/ letöltés ideje: 2013. május 27.)

³⁰ Az országos részvételi aktivitás a 2011-es helyhatósági- és államfőválasztáson, *Központi Választási Bizottság (CIK)*, (<http://results.cik.bg/tur2/aktivnost/index.html> letöltés ideje: 2013. május 28.)

résztvételi arányon. 2011 és 2012 között a török párt politikai izolációba került, többek között a GERB és a BSzP közötti lavírozásának köszönhetően, másrészt Ahmed Dogan személyisége rendkívül megosztó volt ez idő tájt a bolgár belpolitikában. Függetlenül elszigetelt politikai helyzetétől, a DPSz meg tudta őrizni pozícióit hagyományos választóköreibeiben³¹ és felkészülhetett arra, hogy 2012-től ismét egyeztetéseket kezdeményezzen a BSzP-nél. A szocialisták 2012-ben még nem tudták visszaszerezni a 2009 óta elpártolt szavazóikat, így arra kényszerült, hogy ismét szövetségest keressen Ahmed Dogan személyében. A BSzP sokáig éppen Dogant és a DPSz-t vádolta azzal, hogy 2009-ben és 2011-ben számos baloldali szavazó elfordult a párttól és a GERB-re szavazott.³² A szocialisták a török pártban való csatlódottságuk ellenére nem fordíthattak háttal a kínálókozó lehetőségnek, hogy kihasználják a GERB és a DPSz közötti egyeztetések meghíúsulásából, valamint a GERB körül egyre szaporodó botrányokból eredő politikai előnyöket. A szocialisták és a törökök 2012 végére kisimították a két párt közötti érdekellentéteket, a DPSz kicsikarta a szocialistáktól, hogy egy esetleges választási győzelmet követően nagyobb hatalomhoz jusson az állami irányítás alacsonyabb szintjein. Már a Sztanisev-kormányban is arra törekedett a török párt, hogy olyan minisztériumok és állami szektorok irányítását szerezze meg, amelyek kevésbé kerülnek a média érdeklődésének előterébe, ugyanakkor jelentős források felett rendelkeznek. Ilyen szektorok voltak például az erdészet, a környezetvédelem, a vízügy és a mezőgazdaság.

Fontos eleme volt a DPSz és a BSzP közötti tárgyalásoknak a török párthoz közel álló vállalatok ismételt előtérbe kerülése. A tárgyalások kitértek továbbá a GERB-elleni kampányra, valamint a DPSz szereplésére is. A politikai körkép nem kedvezett a DPSz-nek abból a szempontból, hogy nem volt lehetősége visszatérni a 2009 előtti királycsináló pozíciójába. 2012 végén még úgy tűnt, hogy a következő parlamentbe öt párt fog bekerülni, ezek között a Meglena Kuneva vezette Polgárok Bulgáriája Mozgalom (DGB) is, amely átvenné a DPSz-től ezt a szerepet. Ebben az időben más aggályt keltő tényezőkkel is szembekerült a török politikai formáció, szavazóbázisának egységét veszélyeztető politikai egyesület alakult 2012 decemberében. Kaszim Dal és Korman Iszmailov volt DPSz-es képviselők vezetésével megalakították a Szabadság és Méltóság Nemzeti Párt (NPSzD) formációt, amely két szavazóréteget kívánt potenciálisan megszólítani, a törökországi szavazókat és a bulgáriai törököket.³³ A Dal vezette NPSzD számíthatott több törökországi kivándorlókat tömörítő szervezet támogatására, különösen azért, mert a török kormánypárt és a DPSz közötti né-

³¹ KOLEVA, JULIA: *Ljutvi Mesztan: ez volt a DPSz legsikeresebb szereplése helyhatósági választásokon*. Dnevnik, http://www.dnevnik.bg/izbori2011/2011/11/02/1194045_ljutvi_mestan_tova_e_nai-speshnoto_predstaviane_na/letolts_ideje: 2013. május 28.

³² GORANOVA, GALJA: *Dogan csókja miatt veszített Kalfin*. Szega, <http://www.segabg.com/article.php?issueid=10440§ionid=2&id=0000301> letöltés ideje: 2013. május 28.

³³ VALEV, LACSEZAR: *Kaszim Dal: Az oligarchia és csápjai ellen hozzuk létre pártunkat*. Capital, http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/bulgaria/2012/12/02/1960000_kasim_dal_suzdavame_partiia_sresht_u_komunisticheskata/ letöltés ideje: 2013. május 28.

zeteltérések továbbra is megmaradtak, valós eséllyel rendelkezett a török szavazóbázis megosztására.³⁴

Ezen tényezők arra serkentették a párt vezetését, hogy látványos személypolitikai változásokra szánja el magát, amelyektől bizalmat és nagyobb támogatottságot remélhettek a 2013-as választásokon. A párt januári kongresszusán Ahmed Dogan alapító pártelnök bejelentette lemondását a több mint 20 éve általa betöltött tisztségről, ám nem kizárólag emiatt maradt emlékezetes-e tisztújító kongresszus. Kongresszusi beszéde közben Doganra támadt Oktaj Enimehmedov török származású egyetemista, akit csak nagy nehézségek árán sikerült ártalmatlanítaniuk a helyszínen tartózkodó biztonsági őröknek és DPSz-es képviselőknek. Az eseménnyel nem csak Bulgáriában, de sok nemzetközi szinten vezető médiaorgánumban³⁵ is részletesen foglalkoztak a kongresszust követő napokban, hetekben. A merénylet mögötti tényekről nem sok adat szivárgott ki, ugyanakkor a DPSz népszerűsége stabilizálódott. Dogan pártelnöki helyét Ljutvi Mesztan foglalta el, akit Dogan egyik legközelebbi emberének tartanak. Mesztannal az előtérben a DPSz egy rendkívül sikeres stratégiai lépést hajtott végre: Ahmed Dogan háttérbe vonult, ám örökös tiszteletbeli pártelnöki tisztsége révén továbbra is ő mozgatja a szálakat a párton belül, viszont a párt hivatalos „médiarca” Mesztan lett. Népszerűségi szemszögből Mesztan választása sikert hozott a DPSz-nek: tapasztalt, kiváló szónoklati képességekkel rendelkező és Doganhoz hű politikus, aki meg tudja szólítani a török és roma lakosságot, anélkül hogy szembemenne felettesével.

A 2013 februárjában spontán módon szerveződő utcai megmozdulásokból a DPSz és a szélsőjobboldali Ataka tudott legjobban kijönni. A török párt szavazóbázisa nem vett részt az utcai tüntetésekben, így a DPSz-nek nem kellett tartania attól, hogy egy protesztpárt meg tudná szólítani őket. Kedvezett a Mesztan vezette pártnak a GERB lemondása és az előrehozott választások időbeli közelsége. Az NPSZD nem tudta mozgósítani a török szavazóbázist a bő két hónap alatt, a DPSz ugyanakkor rendkívül higgadt és célratörő kampánnyal szolgált a leendő GERB-ellenes koalíciós kormány céljait.³⁶

A 2013-as előrehozott választások eredménye

Pozitív és pontosan megtervezett kampányának köszönhetően a DPSz megtarthatta harmadik helyét az új országgyűlésben, ám több fontos tendenciáról is árulkodik a párt eredmé-

³⁴ A törökországi kivándorlók megosztottak a vasárnapi szavazás előtt, *Dnevnik*, http://www.dnevnik.bg/izbori/2013/2013/05/09/2057139_izselnicite_v_turcii_sa_razedineni_predi_vota_v/ letöltés ideje: 2013. május 28.; ÖZLEM, FATA: Bulgáriai törökök: *Kettéválás folyamat a kisebbségen belül*. Kircaalihakber. http://www.kircaalihakber.com/?pid=3&id_news=8853 letöltés ideje: 2013. május 28.

³⁵ Fegyveres merénylet támadta meg Ahmed Dogant, *BBC*, <http://www.bbc.co.uk/news/world-21103987> letöltés ideje: 2013. május 28.

³⁶ LJUTVI MEZSTAN: *Koalíciós kormányt és államiságot akar a DPSz*. *Veszti*, <http://www.vesti.bg/index.phtml?id=40&oid=5672371> letöltés ideje: 2013. május 28.

nye. A DPSz megszerezte a szavazatok 11,3 százalékát, azaz 400 466 szavazatot.³⁷ A DPSz új frakciója két fővel nagyobb lett, mint a 2009-es parlamentben, viszont a négy évvel ez-előtti eredményhez képest közel 200 ezer fővel kevesebben adták szavazatukat a török párt-ra. A markáns visszaesést azzal lehet magyarázni, hogy a török szavazóbázisból sokan külföldre vándoroltak ki a munkanélküliség elől, másrészt a törökországi szavazók körében a NPSzD-nek sikerült előretörnne. Kaszim Dal pártja nem tudta átlépni a négy százalékos bejutási küszöbhatárt, ugyanakkor nagyjából 9-10 százalékkal sikerült lecsökkentenie a DPSz törökországi szavazóbázisát. A DPSz-nek először sikerült szereznie mandátumot a főváros összes választókeretében és további 22 megyében, ugyanakkor a hagyományos DPSz-bátyákon érzékelhető veszteségeket szenvedett.³⁸ A választási törvény egyik módosításának köszönhetően a DPSz-nek nem állt módjában autóbuszokkal csoportosan szállítania törökországi szavazóit a bulgáriai szavazóhelyiségekhez, továbbá a párton belüli szárnyak versengése is azt eredményezte, hogy a török szavazóbázis sokkal kisebb arányban vonult az urnák elé.³⁹

A DPSz, függetlenül gyengébbnek mondható szereplésétől, a választások egyik nyertesévé vált. A legfontosabb változás ott következett be, hogy a szocialista-török támogatottságú Oresarszki-kabinet révén ismét a kormányrúdhhoz került, valamint végérvényesen kikerült a politikai elszigetelődésből. A másik fontos változás, hogy a DPSz-es érdekeltségű vállalatok ismét előtérbe kerültek. Az Oresarszki-kormányban négy miniszteri pozíciót kapott a DPSz – a munkaügyi és szociális; az ifjúság- és sportügyi; a környezetvédelmi- és vízügyi valamint a beruházásokért felelős tárcát. Ezen kívül várhatóan a legtöbb minisztérium alsóbb vezetői tisztségeit is nagy számban kapja meg a török párt.

A legnagyobb médiafigyelmet kétségkívül az újonnan létrehozott, beruházásokért felelős tárca élére kinevezett Ivan Danov jelölése okozta. Danov építésmérnök és vállalkozó, aki szoros kapcsolatokat ápol Klain Tiholovval, a DPSz egykori politikusával. Tiholov és Danov neve számtalan ingatlan- és telekcsere botrányval fonódott össze, továbbá kapcsolatban vannak azon cégekkel, amelyek sikasztásai miatt az Európai Unió 2008-ban befagyasztott több száz millió eurónyi uniós támogatást.⁴⁰ Egyes szakértők szerint a DPSz választási győzelmének egyik eredményeként értékelhető, hogy megalakították a Beruházásokért felelős Minisztériumot. Az új intézmény irányítása alá kerülnének az Európai Unió vízügyi támogatásai, azaz a DPSz kiterjesztheti közvetlen felügyeletét a déli területek víztárolóinak fenntartására.⁴¹

³⁷ Végleges, országos eredmények, *Központi Választási Bizottság (CIK)*, <http://results.cik.bg/pi2013/rezultati/index.html> letöltés ideje: 2013. május 28.

³⁸ ANGELOV, KRASZIMIR: *A kardzsali vereség mentheti meg a DPSz-t*, *Pressa*, <http://pressadaily.bg/publication/15153-3arybata-v-Kyrdzhali-mozhe-da-spasi-DPIC> letöltés ideje: 2013. május 28.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Oresarszki visszahozza a hatalomba „Gagauzov körét”, *Bivol*, (<https://www.bivol.bg/oresarski-obrach-gagauzov.html>) letöltés ideje: 2013. május 28.

⁴¹ Uo.

A DPSz szemszögéből a választást követő bonyolult kormányalakítási egyeztetések egyik negatívumaként lehet tekinteni arra, hogy az Oresarszki-kormánynak közvetlenül a szélsőjobboldali, markánsan török-ellenes Ataka támogatására is számítania kell. A szocialistáknak és a DPSz-nek egyetlen mandátum hiányzik ahhoz, hogy meglegyen a 240 fős parlamentben a minimum 121 fős kormánytöbbségük, e patthelyzet miatt kell hagyatkozniuk a Volen Sziderov vezette nacionalistákra. A nem mindennapi háttéralkuk árán létrejött hármasszövetség azt a veszélyt rejtheti magában a török párt számára, hogy a nacionalisták miatt nem tudják hatékonyan megvalósítani liberális politikájukat. Ha látványossá válik a török-szocialista baloldal és az Ataka közötti együttműködés, akkor mind Brüsszel irányából, mind saját szavazóbázisától kemény kritikára számíthat a DPSz.

A DPSz szerepe a bulgáriai törökök uniós integrációjában

Nehéz lenne megmondani, hogy a DPSZ politikai tevékenységén keresztül inkább hátráltatta vagy segítette a bulgáriai törököket a 2007-es EU-csatlakozást követően. Ahmed Dogan 2009-ben világosan kijelentette, hogy ő és pártjának szerepe a bolgár belpolitikában a hatalommegosztásra összpontosul. A párthoz közel álló személyek könnyen tettek szert hatalmas anyagi bevételekre 2007 óta, ugyanakkor a DPSz szavazóbázisának magja 2013 nem él jobb életkörülmények között, mint hat évvel ezelőtt. A 2011-es népszámlálás eredménye majdnem 150 ezer fős csökkenést mutat a török nemzetiségű lakosság körében a 10 évvel korábbi felmérésekhez képest, ez csak részben magyarázható a kevesebb nyilatkozási számmal. Jelentős török és cigány származású bolgár állampolgár (a DPSz hagyományos szavazóbázisa) utazott nyugatra azzal a céllal, hogy jobb életkörülményeket keressen, ennek ellenére nem volt tapasztalható sokkal gyengébb eredmény a május 12-i választásokon a korábban említett indokok miatt.

A bulgáriai törökök között magasabb a munkanélküliség, mint a bolgárok között, ugyanis az EU-csatlakozást követően a hagyományos mezőgazdasági iparágakban (dohánytermesztés, borászat) csökkent a termelés az uniós kvóták következtében és az állami támogatások is folyamatosan csökkennek. Általános tendenciaként el lehet mondani, hogy a bulgáriai lakosság száma rohamosan apad (közel 50 ezer fővel csökkent az ország lakosainak száma 2011-hez képest), a falvak elnéptelenednek és folyamatos az elvándorlás a nagyobb városok vagy külföld felé.

A DPSz volt kormányon a csatlakozást közvetlenül megelőző és az azt követő években, így részben a pártot kell felelősnek tekinteni a vidékfejlesztési támogatások nem eléggé hatékony lehívása és felhasználása miatt. Bulgária a 2007-et megelőző időszakokban jelentős Sapard támogatásoktól esett el a Nihat Kabil mezőgazdasági miniszterhez és köréhez köthető visszaélések miatt. A volt DPSz-es miniszter nevéhez számtalan állami érdekeket sértő döntés köthető, többek között Kabil volt az a politikus, akinek jóvoltából jelentős védett er-

dőterületet irtottak ki gazdaság előnyök és telekcsere-ügyletek megvalósítása miatt.⁴² A vádak szerint Kabil az egyik legbefolyásosabb, maffiához közel álló üzletemberrel, Hriszto Kovacs-kival kötött telekcsere üzletet, amely során az államot 115 millió eurós kár érte. Nem Kabil és Dogan az egyetlen török politikusok, akik megkárosították az államot, Kabil utódja a mezőgazdasági tárca élén, Valeri Cvetanov ellen is hozott ítéletet az ügyben eljáró bíróság hasonló vétségek miatt.

A rendszerváltás óta eltelt bő két évtizedben a bulgáriai törökök politikai képviselete rendkívül homogenizált volt, nem alakult ki potenciális választási lehetőség, amely elősegítette volna a törökök életszínvonalának és társadalmi integrációjának a javítását. A törökök által legsűrűbben lakott bulgáriai terület – a Rodope térsége – súlyos munkanélküliségben szenved.⁴³ Az ottani lakosok a DPSz tevékenységét vegyesen értékelik, az álláspontok zöme szerint a török párt, a többi politikai erőhöz hasonlóan megalapozatlan ígéretekkel próbálja elcsábítani a választókat, hogy megszerezzék támogatásukat a választások alkalmával. A bulgáriai török lakosság életszínvonala sem 2009 előtti, sem pedig az azt követő időszakban nem emelkedett látványosan.

VIKTOR MILANOV

THE POLITICAL AND SOCIAL ROLE OF THE TURKISH MINORITY IN BULGARIA

(Summary)

The essay's main goal is to present the political and social role of the Turkish minority in Bulgaria from the late 1980s till 2013. The Turkish minority over the past decades inextricably intertwined with the Movement for Rights and Freedom (DPS), the main Turkish party in Bulgaria. To understand the role of the Turkish minority in the Bulgarian politics I have outlined the history of the DPS and its' leaders. In my opinion the Turkish minority and its'

⁴² A volt mezőgazdasági minisztert óvadék ellenében szabad lábra engedték. *Sztruma*, http://www.struma.com/bulgariya/bivshiyat-zemedelski-ministur-nihat-kabil-s-50-000-lv-garanciya_8345/ letöltés időpontja: 2013. május 28.

⁴³ FILEVA LORA: „*Belefűradtak a reményekben*” – (avagy a Nyugat-Rodope térsége a választásokat megelőzően). *Dnevnik*, http://www.dnevnik.bg/izbori2013/2013/05/02/2052495_umoreni_ot_nadejdi_ili_za_zapadnite_rodopi_predizborni/ letöltés dátuma: 2013. május 31.; FILEVA LORA: *A kisebb rossz mellett vagy ellen* – (avagy a Kelet-Rodope térsége a választásokat megelőzően). *Dnevnik*, http://www.dnevnik.bg/izbori2013/2013/04/30/2051010_za_ili_protiv_pomalkoto_zlo_ili_za_iztoch_nite_rodopi/ letöltés dátuma: 2013. május 31.

political representative have a cardinal role in reshaping the modern Bulgarian politics due to the fact that after the fall of totalitarianism the DPS has managed to become a balancing power between the all-time ruling parties and the opposition. In my essay I had tracked down the main ideological guidelines and self-motivated interest which had formed the Ahmed Dogan led political movement into an extremely controversial, minority based party.

The essay gives an in-depth review how the DPS have managed to overcome the 2009-2013 opposition period, and to emerge to power in mid-2013. The final success can be explained with two major factors: the unsuccessful governing of the right-wing Citizens for European Development of Bulgaria (GERB), and the solid cooperation between the Turkish party and the Bulgarian Socialist Party (BSP). My goal was to point out the prospects of the Turkish minority from the beginning of the 1990's, and to summarize the DPS's role in the everyday life of the Bulgarian society.